

פתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה

קיץ 2012 – לימודי חובה, חלק א'

1.

א.

שני הקשיים הייחודיים של התנועה הציונית הם:

(1) הצורך לאסוף את היהודים מארצות מגוריהם ולהביאם לארץ ישראל.

"...מעולם לא ניסו לעקור מארצות שונות..."

(2) גיבוש הלאומיות היהודית כאשר היהודים דוברים את השפות של הארצות שבתוכם הם חיים.

"...יהיה עליהם להתגבר על הבדלי לשונות..."

כמובן שגם הבדלי תרבות זו תשובה נכונה.

הגורם הייחודי לתנועה הציונית היא האנטישמיות (אפשר גם האכזבה מתהליך השילוב - האכזבה מהאמנציפציה). זהו גורם ייחודי לתנועה הציונית, שהרי עמי אירופה חיו בארצותיהם כרוב לאומי, ואילו היהודים היו מיעוט נרדף.

ב. איטליה –

שני גורמים מעכבים:

(1) השליטה האוסטרית על איטליה וההתנגדות הצבאית של אוסטריה לאיחוד איטליה ושיחוררה מעול הכיבוש האוסטרי.

(2) הפיצול בין תושבי דרום איטליה וצפון איטליה, עיכב את איחוד העם

(3) התנגדות האפיפיור ורומא להצטרף לאיחוד איטליה.

גורם מסייע:

(1) הברית עם צרפת סייע להסרת השלטון האוסטרי

(2) איחוד העם האיטלקי בהתאם לרוח הזרם הרומנטי "איטליה הצעירה" וג'וזפה מאציני.

2.

א. מאפייני הלאומיות המודרנית:

- (1) מכנים משותפים : שפה משותפת, סמלים משותפים, מיתוסים משותפים, טריטוריה משותפת.
- (2) שאיפה למדינה ריבונית.
- (3) מאבק למען עצמאות הלאום (ע"י : הנהגת שלטון אחד, קביעת סמלים המבוססים על מאפייני הלאום, הנהגת מטבע אחיד.
- (4) הנהגה – מנהיג כריזמטי וסוחף.

שניים ממאפיינים אלו הבאים לידי ביטוי בבול זה:

- (1) מכנים משותפים. המופיעים בתמונה – ירושלים העתיקה ברקע כמאפיין של היסטוריה ומורשת משותפת. התפילה המופיעה בתחתית הבול- אם אשכחך ירושלים... – מסמלת גם היא מורשת עתיקה ומשותפת לעם היהודי.
- (2) שאיפה למדינה ריבונית- תמונתו של הרצל על רקע ירושלים מעידה על הרצון לטריטוריה מסויימת היא ארץ ישראל.
- (3) הנהגה- הרצל כמנהיג כריזמטי הסוחף המונים אל הרעיון הציוני.

כלל המאפיינים האלו משולבים בתמונה ויוצרים את דרישת התנועה הלאומית היהודית- הציונות לטריטוריה ריבונית אחת בא"י עבור העם היהודי.

ב. תוכנית אוגנדה – לאחר כשלון הצעת קפריסין והצעת אל עריש, שר המושבות הבריטי צ'מברלין מציע להרצל את אוגנדה שבמזרח אפריקה אשר היתה נתונה תחת השלטון הבריטי. הרצל לא התלהב מן הרעיון אך לאור מצבם הקשה של יהודי רוסיה בעקבות פוגרום קישנב, החליט לתמוך בהצעה כפתרון זמני ולהעלותה בפני הקונגרס ה- 6 ב- 1903. בריטניה מצידה הציעה את אוגנדה מתוך חשש מהתגברות הגירה יהודית מרוסיה לבריטניה עקב פוגרום קישנב.

נימוקי תומכי תוכנית אוגנדה:

- (1) יהדות רוסיה במצוקה קשה עקב הפרעות והפוגרומים.
- (2) מדובר בהכרה של מעצמה גדולה בבעיה היהודית ובשאיפות הלאומיות הציוניות.
- (3) היהודים יבנו באוגנדה מוסדות שלטון וכלכלה אשר ישרתו אותם בהמשך כשיועברו לא"י.

נימוקי מתנגדי תוכנית אוגנדה:

- (1) א"י היא מולדתו היחידה של העם היהודי ואליה מופנית זיקתו.
- (2) בתוכנית באזל נקבעה טריטוריה א"י.
- (3) לאחר קבלת הצעת אוגנדה ומיסוד שלטון ותשתיות בה, לא יוכלו היהודים לקבל צ'רטר נוסף לא"י.
- (4) אין טעם להשקיע משאבים בתשתיות שבלאו הכי אינן מיועדות לעתיד הרחוק, שהרי המעבר לאוגנדה מוגדר כפתרון זמני.

3.

א. **הציונות המדינית** – הונהגה ע"י הרצל, ודגלה במו"מ מדיני וקבלת צ'ארטר ממדינות העולם לעלייה ולהתיישבות בארץ ישראל.

הציונות המעשית – דגלה בעליה ובהתיישבות תחילה, ואח"כ במו"מ ובקבלת הסכמות מדיניות. ומכאן כינויה "מעשים לפני דיבורים".

ב. תוכנית באזל –

מטרה – הציונות שואפת להקים בית מולדת לעם ישראל בארץ ישראל. מובטח לפי משפט הכלל. **האמצעים** –

- (1) פיתוח ארץ ישראל על ידי יישובה בעובדי אדמה, עוסקים במלאכה ועוסקים במשלח יד
- (2) הקמת מפעלים עירוניים בהתאם לחוקי כל ארץ וארץ
- (3) הגברת הרגש הלאומי וההכרה בלאומיות היהודים
- (4) פעולות הכנה להשגת משפט הכלל "צ'ארטר"

סעיף 1 משקף את הציונות המעשית.
סעיף 2 משקף את הציונות המדינית.
סעיף 3 משקף את הציונות הרוחנית.
סעיף 4 משקף את הציונות המדינית.

יש להסביר ולהרחיב על אחד מהם.

מסגרת בטחונית-ציונית בא"י עד 1914-כיבוש השמירה-

- "בר גיורא" -
- ❖ הוקם ב- 1907 כארגון חשאי.
- ❖ הוקם ע"י 7 צעירים תחת הסיסמא "בדם ואש יהודה נפלה, בדם ואש יהודה תקום".
- ❖ מפקד הארגון היה ישראל שוחט.
- ❖ חברי הארגון נשבעו להגנה על המולדת ולהקרבה עצמית במידת הצורך.
- ❖ הארגון פעל בראשיתו במושבה סג'רה בגליל התחתון.

- "השומר" -
- ❖ הוקם ב- 1909 כארגון לא חשאי.
- ❖ הוחלט על הקמתו באסיפה בכפר תבור.
- ❖ הונהג ע"י מנהיגים מ"בר גיורא".
- ❖ החל לפעול במושבות הגליל התחתון : סג'רה, כפרתבור ויבניאל
- ❖ שמו של הארגון התפרסם במהרה ואנשיו קבלו שמירה של מושבות נוספות כמו : חדרה, רחובות, ראשון לציון ועוד.
- ❖ השומר היה ארגון קבלני של שומרים שספקו שירותי בטחון ליישובים היהודים תמורת תשלום.
- ❖ שכרם היה גבוה משכרם של שומרים ערבים או צ'רקסים ולמרות זאת, העדיפו בני היישובים היהודים את שירותיהם.
- ❖ מטרת הארגון היתה : החלפת השמירה הערבית בשמירה יהודית ויצירת יהודי חדש, נושא נשק, היכול להגן על עצמו ומשפחתו.

תרומתה:

- ❖ העברת השמירה על היישובים היהודים מידיים ערביות לידיים יהודיות.
- ❖ המטרה היתה יצירת "יהודי חדש" היכול להגן על עצמו והשונה מן היהודי הגלותי הנזקק והפגיע.
- ❖ היישובים היהודים היו נתונים להתקפות יחידים וכנופיות.
- ❖ השמירה נתנה רק לשומרים בדואים, צ'רקסים וערבים. אלה שתפו פעולה לעיתים עם הכנופיות.

ב. הקבוצה הראשונה – דגניה – (אם הקבוצות והקיבוצים/הקבוצה הקטנה)

- ייעוד הקבוצה – התיישבות חקלאית משותפת.
- הקבוצה נהלה עצמה באופן עצמאי ללא פיקוח חיצוני.
- רכוש הקבוצה היה משותף, כל חבר עבד וקבל לפי צרכיו וההחלטות התקבלו באסיפת חברים משותפת.

מושבה -

- במושבות התנהלה התיישבות חקלאית יצרנית-פרטית. לכל איכר היה משק פרטי אותו עבד וממנה התפרנסה משפחתו.
- חקלאות המבוססת על מונוקולטורה – גידול מסוג אחד בכל מושבה : גפנים בזכרון, עצי תות בראש פינה וכיוצ"ב.

הברון רוטשילד –

רוב המושבות נתמכו ע"י הברון רוטשילד זמן קצר לאחר הקמתן :

- ❖ התחילו כמושבות הדוגלות בעבודה עברית אך במהרה נתקלו בקשיים כלכליים והתחילו להעסיק פועלים ערבים מנוסים.
- ❖ במושבות הוקמו מפעלי תעשייה כמו : מפעל המשי בראש פינה והיקב בזכרון יעקב.
- ❖ למושבות וועד מקומי מנהל מבני בעלי הקרקעות.
- למושבות היו מבנים ציבוריים משותפים כמו בית כנסת, בית ספר וכדומה.

סיועו של הברון :

- המושבות בא"י עמדו בפני סכנה קיומית קשה – תנאי אקלים וקרקע קשים וחוסר ניסיונם החקלאי הביאו אותם לכישלון חקלאי. זאת בנוסף למערכת שירותים כושלת מצד השלטון העותמני בא"י ועוינות כללית מצד השלטון.
- פעל למען מושבות א"י בין השנים 1882-1900.
- בשנים אלו תרם למושבות 1,600,000 לירות סטרלינג.
- נדבנותו של הברון החלה בתרומות חד פעמיות והפכה למפעל קבע.
- השקעה כספית אדירה במושבות עד כדי הצלתן מהתמוטטות.
- הקמת מושבות חדשות - הברון רכש מאות אלפי דונמים בא"י (כך הקים מושבות כמו : מטולה ובת שלמה).
- הקמת מפעלי תעשייה – הברון שלב עבודה חקלאית במושבות ומפעלי תעשייה בהן. היקבים בזכרון ובראשון, מפעל יצור בשמים ביסוד המעלה ומפעל למשי בראש פינה.
- סיוע סוציאלי- הברון הקים מוסדות ציבור כגון : מרפאות, בתי ספר (בהם חייב ללמוד צרפתית, עברית ולימודים כלליים).
- בניית תשתיות- הברון השקיע כסף בסלילת דרכים ובניית משאבות מים.
- תמיכתו החלה במושבות ראשון לציון, זכרון יעקב, וראש פינה. בסופו של דבר הפכו כל מושבות העליה הראשונה להתקיים תחת חסותו של הברון (לכן כונה "אבי היישוב").
- הברון שלח לכל מושבה פקידים : גננים, מורים, רופאים, מהנדסים, רואי חשבון ויועצים אחרים אשר מטרתם הייתה לארגן את חיי היהודים במושבות.

א. הסיבות למרד החשמונאים:

- **בתחום הדתי** - השגת אוטונומיה דתית ביטול גזרות הדת שהטיל אנטיוכוס, השבת חוקי האבות, טיהור בית המקדש מעבודת אלילים וחינוך עבודת הקורבנות. השבת מעמד הכוהנים שנפגע בעקבות ההלניזם ביהודה.
- **בתחום כלכלי** - מאבק נגד הקיטוב הכלכלי בין היהודים המתיוונים שזכו להיות אזרחים בפוליס, לבין פשוטי העם. מתן אפשרויות כלכליות לכלל האוכלוסייה ולא רק למתיוונים.
- **בתחום החברתי** - כמאבק תרבותי וחברתי. התומכים במגמת ההתייוונות היו מהאצולה ואילו תומכי ההתנהלות על-פי חוקי התורה היו מהשכבות העממיות. המטרה היתה לצמצם את המתחים בתוך החברה היהודית בעקבות העמקת ההלניזם.
- **בתחום המדיני** - סילוק המתיוונים מעמדות המפתח בהנהגה של החברה ביהודה. סילוק הצבא והפקידים הסלבקי מירושלים ומיהודה והשגת אוטונומיה.

ב. הישגי יהודה המכבי

- **בתחום הדתי** - בוטלו גזרות הדת, טוהר בית המקדש, וחזרה עבודת הקורבנות. יהודה בחר כוהנים שיטהרו את בית המקדש המחולל. הוא אף השיב את חוקי האבות.
- **בתחום המדיני** - הוקמה ממלכת החשמונאים העצמאית. יהודה המכבי כונן ברית עם רומא בשנת 161 לפנה"ס. הממלכה החשמונאית הפכה לגורם משמעותי באזור ואף זכתה להכרה מצד מעצמות האזור.
- **הגורמים להצלחותיו** - תמיכה רחבה במרד, רוב האוכלוסייה הכפרית של אזור יהודה הצטרפה לצבאו. החסידים אף הם הצטרפו למרד. התפוררות הממלכה הסלובקית, היו נתונים למלחמות נוספות ובמקביל עלתה האימפריה הרומית. אישיותו של יהודה המכבי. מנהיג, טקטיקן, ניצל את האזור ההררי של יהודה וניהל מלחמת גרילה.

א. הסיבות למשבר בחברה היהודים בעקבות חורבן בית המקדש:

- ❖ **אובדן הנהגה** - הכוהנים בבית המקדש שימשו כמיצגי העם בפני השלטון לפני המרד. כמו כן הכוהנים ועבודת בית המקדש היו מרכזו הרוחני של העם היהודי.
- ❖ **משבר דתי** - עיקר הדת היהודית עסק בהקרבת קורבנות בבית המקדש ועליה לרגל לירושלים בשלושת הרגלים. עם חורבן בית המקדש לא היה ברור איך מקימים דת יהודית ללא בית מקדש.
- ❖ **במישור המשפטי** - האוטונומיה המשפטית של היהודים בוטלה. בבית המקדש הייתה גם המערכת היהודית המשפטית.
- ❖ **בתחום הכלכלי** - יהודים נמכרו לעבדות, הוטלו מיסים על היהודים, שדות נשרפו, אדמות נלקחו.
- ❖ **משבר בתחום הדמוגרפי** – מספר ההרוגים הרב ועזיבתם של יהודים רבים את היישובים ההרוסים ביהודה (ביניהם ירושלים), הביאו למשבר דמוגרפי. משבר זה החרף, עם עזיבתה של האצולה היהודית ששימשה כמנהיגת היישוב היהודי, עד לפרוץ המרד.

שני ביטויים-

- **בתחום הכלכלי** - "מס הגולגולת" "מס היהודי"
- **במישור המשפטי** - יהודה שבה להיות פרובינקיה רומית והמעמד של היהודים בוטל והם הפכו להיות נתינים.

ב. פעולות של חכמי יבנה:

- (1) **הקמת בית המדרש ביבנה** – יבנה הפכה למרכז רוחני ובו למדו ולימדו תורה. בית המדרש ביבנה פיקח על בתי מדרש קטנים נוספים, שנפתחו ביישובים שונים בארץ-ישראל. מוסד "הסנהדרין" פיקח על בתי הדין המקומיים ועל הסמכתם של חכמים ודיינים.
- (2) **הפיכת לימוד התורה, התפילה וגמילות החסדים למרכז חיי הדת ("העבודה שבלב")** – כתחליף למרכזיותו של הפולחן והקרבת הקורבנות בבית המקדש ("עבודת הקורבנות"). מיסוד מועדי התפילה וחיזוק מעמדו של בית הכנסת – ריב"ז קבע מועדים נוספים לתפילה במהלך היום (לדוגמה: הוספה תפילת הערבית). בנוסף, החל בית הכנסת לתפוס מקום מרכזי בחיי היהודים כמעין תחליף לבית המקדש קביעת לוח שנה אחיד – נועדה ליצור ספירה זהה של ימי השנה בין יהודי ארץ-ישראל ליהודי התפוצות.
- (3) **פדיון הגר** – תקנה שמאפשרת לרכוש אדמות ובתים מנוכרים, אפילו בשבת, ואוסרת על מכירת אדמות לגרים. תקנות אלו נועדו לשמור את הצביון היהודי של ארץ-ישראל.
- (4) **נקבעו תקנות "לזכר המקדש"** – תקנות אלו נועדו לשמר את זכר בית המקדש (דוגמאות: תקיעה בשופר בראש השנה, נטילת לולב וברכת הכהנים).

7.

א. הגורמים לפרוץ המרד:

- ❖ **גזרות דת-** הרומאים אסרו על קיום טקס המילה.
- ❖ **הלכני רוח משיחיים-** קבוצות יהודיות שביקשו עזרה אלוהית בניצחון על אימפריה כמו הרומאים.
- ❖ **איליה קפיטולינה-** הפיכת ירושלים לעיר אלילית.

שני אירועים במרד-

1. **הכנות למרד הכיבוש ירושלים-** קדמו למרד הכנות מדוקדקות שכללו בייצור הישובים, חפירת מערות ומחילות ואגירת נשק. המורדים הפתיעו את הליגיון הרומי בעיר וכבשו אותה.
2. **נפילת ביתר-** הקיסר אדריאנוס לקח פיקוד על המרד, שלח ליהודה חיילים מסוריה ומאירופה ומינה מצביא רומי מהולל בשם יוליוס סוורוס. לאחר 3 שנות מצור נפלה ביתר, מעוז המורדים לידי הרומאים.

ב. תוצאות המרד:

- ❖ **בתחום הדמוגרפי** – 580,000 יהודים נהרגו, יהודים נמכרו לעבדות ו9000 יישובים נחרבו.
- ❖ **בתחום הדתי-** הרומאים הטילו את "גזירות השמד" שכללו איסור מילה, הנחת תפילין, קביעת מזוזה ושמירת שבת
- ❖ **בתחום המשפטי-** נאסר על יהודים לעסוק במשפט, למנות דיינים ולהקים בתי דין.
- ❖ **בתחום המדיני-** שמה שלא"י שונה ל"סוריה פלשתינה" משום שהקיסר אדריאנוס רצה למחוק כל קשר בין א"י ליהודים